

לז"נ האישה החשובה מרת מינדל בת ר' משולם זאב הארטשטיין ע"ה

מעשה שהיה

שליח שהבטיח

- משה - פנתה אליו ריעות - האם ראתי את המודעות על ה'חלוקה' של קופת החסד 'התומכים'?

- לא, לא ראתי - ענה משה ? מה ?
- ? ירה פיו צדור של שאלות.

- היא מיועדת לכל מי שאבותיו ואבות אבותיו דרכו - רגליו במעמד הר סיני...
?

- אה... זה קצת בעיה... החלוקה תהיה בשבוע הבא במונסי...

- זו בעיה גדולה - לא נראה לי שבנהג הבא"ס יתן לי רשות להעמיס את כל תא המטען שלו בשקים של תפוחי אדמה...

- אולי תמצא משהו שנוסע לשם והוא יקח זאת בעבורי?

חלפו מספר ימים ומשה מצא מתנדב. אהרן, זה יושב לפניו בבית הכנסת, נוסע פעמיים בשבוע לצרכי עבודתו למונסי והוא נאות לעשות זאת בשביל משה - אתה לא צריך לבוא לשם, אקח את המצרכים בעבורך... - אמר למשה שמצידו לא חסך את ברכתיו מעל ראשו.

■ ? - שאל משה

■ בחשב - לא, אין לי צורך. אניח לאחרים.

- תקח בעבורי כמה שיותר, ככל שיתירו המחלקים... - שמח משה

כשאחרון שב הוא החנה את רכבו ופתח את תא המטען שלו. היו שם ששה שקים של ירקות לצרכי החג - קח שלשה מהם, הנותרים לקחתי בשביל משפחתי. בסוף החלטתי שאקח גם לעצמי 'למה נגרע'?

?

- לא. הם הגבילו לשישה שקים עבור כל מקבל, אז לקחתי שלשה בשבילי ושלשה בשבילך.

- הרי הסכמת לקחת הכל בשבילי - מי אמר שאתה - החל משה

■ (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רס"ט סעיף ו')

ירוחם סקר את חנות היודאיקה הירושלמית, הוד קדומים היה בה והקירות העגולים היו עמוסים בתמונות של גדולי ישראל זצ"ל ושליט"א.

הוא הגיע לארץ למספר ימים, וידיד מארה"ב ביקש ממנו אם יוכל לקנות בעבורו תמונה של הרבי זצ"ל - בארץ המחירים זולים בהרבה מכאן - הסביר לו.

המוכר מצא את מבוקשו - תמונה זו עולה 300 שקלים.

פסקי דינים

דיני אומן - ט' הרב חיים קאהן שליט"א

כבר התבאר חילוקי דין בחיובי האומן שבא לתקן או לבנות ובמהלך עבודתו קלקל את הדבר^[1].

בנאי שנשכר לסתור כותל

בנאי ששכרו לסתור כותל ובמהלך הסתירה שבר את האבנים או הזיק אותם^[2], חייב, אע"פ שמצוי כך לא אמרינן שהבעלים מוחלים על כגון דא, אלא עליו ליזהר שהאבנים לא ישברו^[3] שכן קיבל עליו מהסתם^[4] וידע כוונת הבעלים שלא ישבור את אבניו הטובות^[5].

כמו כן אם בשבירת הכותל (כשנפלו האבנים) הזיק בהם אחרים, חייב כשאר מזיק שאדם מועד לעולם^[6].

קבלן או פועל

יש שכתבו בקבלן שקיבל על עצמו לגמור המלאכה והבעל הבית סילק עצמו משמירה זו, חייב הקבלן בכל אחריות הזיק מחמת מלאכת הסתירה, אבל אם היה שכיר יום (או שעה) לא הסתלק הבעל הבית מהשמירה ואחריות ההזיק על שניהם, ושניהם משלמים^[7], ויש שלא חילק בזה אלא הפועל שפשע בשמירתו חייב בכל ההזיק^[8].

נפל הכותל מצד אחר

שכרו לסתור את הכותל בצד זה ונפל מצד אחר פטור הבנאי^[9], יש שפירשו מה שהיה סבור שהצד שני יוכל לעמוד בלי הצד שסתור אינו פשיעה אלא אנוס הוא ופטור^[10].

יש שפירש שפטור הבנאי הוא שסתירת הכותל

שמחמתה נפל הכותל השני היא גרמא^[11], והוסיף ביאור שאם עשה כדרך האומנין שמחמת ההכאה התרפה הבנין וממילא נפל הכותל השני, זוהי גרמא שפטור עליה^[12]. לפי ביאור זה פטור הבנאי הן על הזיק האבנים והן אם הזיק לאחרים^[13].

האם בעל הבית אחראי על נזקים שהפועל גרם ברשלנותו

ברם, אם הכה בפטיש בכל כוחו יותר מהראוי ונתנדנד הכותל מחמת ריעדת המכה, חייב, שזה כוחו כגופו ומזיק גמור ולא גרמא^[14].

יש שכתב בפטור הבנאי שאמנם אם היה מחזק את הצד השני בקורות לא היה נופל, מ"מ מאחר שזה שכרו לסתור ועשה כמו ששכרו, מה שהזיק לא נעשה בפשיעה ופטור^[15]. יש שכתב שלפי ביאור זה פטור הבנאי הוא על הזיק האבנים אבל לא על הזיק שגרם לאחרים^[16], ויש לדון בזה^[17].

סוגי בנאים

כמה עובדים שנשכרו למלאכה שכל אחד עושה חלקו, כגון בנאים שנשכרו לסתת אבנים לבנין שקבלו ביחד את אחריות על ביצוע העבודה, כאשר כל אחד עושה חלקו להכין את האבנים ואחר גמר מלאכות של המכנינים את האבן שם האחרון את האבן במקום הראוי לו בבנין, אזי אם אחד מהמכנינים את האבן הזיק בו אחרים הוא לבד חייב, אבל אם לאחר גמר מלאכת ההכנה פשע האחרון ולא שם את האבן כהוגן והזיק האבן או הוזקו אחרים, כולם חייבים, כי קבלנים משותפים בעבודה קבלו אחריות משותפת והיו צריכים להשגיח שהאחרון לא יפשע אבל אם נשכרו כשכרי יום שכל אחד אחראי לחלק שלו בלבד, כיון שעשה את שלו הסתלק ופטור על מה שהאחרון פשע^[18].

[1] סי' ש"ו סעיף ג' והלאה, גליון תק"ד-2 [2] ב"ק צ"ח ב', סי' ש"ו סעיף א' בהג"ה. סי' שפ"ד סעיף ג'. [3] שיטה מקובצת מרבינו יונתן פירוש א', תפארת ישראל על המשנה פרק ט' אות כ"ב, מאירי שם, ערוך השולחן שם סעיף ה'. [4] מאירי שם. [5] ערוך השולחן שם, ופשוט אם האבנים לא עומדים לשימוש חוזר של הבעלים (או מו"מ), פטור הבנאי, ואם בעה"ב לא פירש מה יעשה בהם, הכל לפי המנהג. [6] שיטה שם פירוש ב', מאירי שם. [7] רבינו יונתן ומאירי שם. [8] בשיטה שם מהר"מ סרקסטה, מחייב את הפועל בכל ומשיג על הסובר שהפועל פטור מכל. ועיין במנחת פתים סי' ש"ו שמעיר מדברי הב"ח שם סעיף א' שפועל שעובד אצל הבעה"ב אינו אפילו שומר חנים וכסברת הפוסטים שהזכיר המהר"ם הנ"ל, אכן אף לרבינו יונתן ומאירי הנ"ל החיוב עכ"פ מוטל על שניהם. [9] משנה שם. [10] רבינו יונתן שם. וי"ל שזה כחוס' ב"ק כ"ז ב' שאדם המזיק פטור באונס כעין גניבה, וכן מבואר משו"ת תשב"ץ חלק א' סי' ק"ג ע"ש. [11] ערוך השולחן סי' ש"ו סעיף ה', וזה גרמא בשוגג שפטור אפילו לצ"ש. [12] ערוך השולחן סי' שפ"ד סעיף ג', כי בוודאי כל סתירת כותל יש בה סיכון, אבל אם נעשה כדרך האומנין שנזהרים להכות מכה חזקה מחשיבים פעולתו כגרמא. [13] קובץ שיעורים ב"ק אות קמ"ב. [14] רבינו יונתן שם, ע"פ הערוך השולחן סי'

75 - קרא ירוחם בהתפעלות - שם, באמריקה, תמונה כזו עולה לפחות 200) - הסביר למוכר.
 - נו - שמח המוכר - אולי תקח שתי תמונות?
 - הלוואי והייתי יכול. בחבילתי יש מקום בקושי לאחת...

יצר החמדנות החל לתת את אותותי, מחשבה טורדנית לא הרפתה ממוחו - מדוע שלא אקנה לעצמי? שהידיד הוא ימצא לעצמו מישהו אחר שיביא לו זאת מהארץ...
 הוא החליט לקנות את התמונה לעצמו, ויצא מן החנות שמח וטוב לב. בעודו צועד בסמטאות ירושלים, הרהורי חרטה עלו בלבו - נהגתי כשורה? אולי היה אסור לי לעשות זאת?

הוא התקשר לאחיו, ר' שלמה, וסיפר לו דברים כהוויתם. - 'שמעתתא בעיא צילתא' ודעתי איננה מיושבת עלי כרגע כנצרך... - התנצל אחיו - אך זכור לי שהעושה כזאת נוהג במנהג הרמאין (שם סימן קפ"ג סעיף ב'). מצד שני, אולי אין כאן בכלל רמאות, הרי ידיך מבין שאם לא יתאפשר לך לא תקנה בעבורו תמונה. אבדוק זאת בשבילך.

...

נפסק בהלכה (שם) ראובן ששלח את שמעון לקנות מקח מסויים בעבורו והלך שמעון ונתכוין לקנות זאת לעצמו - מה שעשה עשוי והרי הוא מכלל הרמאין.

כל זאת מיירי כשאין לנו ספק בדבר, ואנו ברורים שאכן השליח לעצמו נתכוין לקנות. מה שאין כן כאשר בא השליח לאחר מעשה וטוען שלעצמו נתכוין לקנות - אינו נאמן דנקטינן שבודאי קנה זאת בעבור המשלח (שם סעיף ד').

בנתיבות (שם ס"ג ובסימן רס"ט סק"ד) חידש כי מי ששלח שליח לקנות בעבורו מטלטלין, נאמן השליח לאחר מעשה לבוא ולומר לעצמי קניתי. זאת מכיון שיכול להכחיש את השליחות בכלל ולומר שמעולם לא שלח אותו, על כן נאמן במיגו גם בטענתו שקנה זאת לעצמו (ודברי השו"ע נטובו על שליח לקנות קרקעות, עיי"ש בדבריו, אך עיין משפט שלום סי' קפ"ג סעיף ג' שפקפק בדבריו ואפילו במיגו יתכן שאינו נאמן, ועיין מנחת פתים שם).

עוד חידש בנתיבות (שם ס"ז) דאף במקום שיש עדות על השליחות וממילא אין לשליח מיגו להכחיש ששלחו (עיין במחנה אפרים - שלוחין, סימן י"ט), מכל מקום אם שלח שליח לקנות בעבורו מקח ממקום פלוני זולולא נתן בידו מעות לשם כך, אלא נדברו שהשליח ילוה ממעותיו עבור המשלח, נאמן השליח לומר שקנה זאת לעצמו.

זאת מכיון שכל דין 'חזקה שליח עושה שליחות' נאמר דוקא במציאה שהשליח אינו צריך להוציא מעות כדי להגביה ולזכות בה למשלח. אך אם צריך לתת ממעותיו ולהלוותו למשלח לא שייך האי חזקה, שיכול השליח לחזור בו מהסכמתו זו.

הגם שאם שלח שליח לקנות בעבורו מקח ולא נתן בידו מעות לא שייכת סברא זו וכנ"ל, מכל מקום גם בהא הדין יהיה שהשליח אינו נאמן לומר שלעצמו נתכוין לקנות. והטעם, כתב בנתיבות, משום שאם עושה כן הרי הוא מכלל הרמאין, ועל כן כל שאנו מסופקין אם קנה השליח לעצמו או מכריעים ספק זה שבודאי קנה למשלח, ולא ישים השליח את עצמו רשע בכך שקנה לעצמו. כל זה שייך רק בסתם מקח ששייך בו דין 'עני המהפך בחררה', אך אם הוא מקח בזול שמותר לבוא ולזכות בו אף אם אחר מהפך בו (עיין רמ"א סי' רל"ז סעיף א'), נאמן השליח לומר שזכה במקח זה לעצמו (ועיין במשפט שלום שם שהקשה על הנתיבות דאף בכה"ג כתב הרמ"א בשם העיטור דהוא מנהג הרמאין עיין בדבריו, וכן השיגו על דברי הנתיבות האמרי יוסף חלק א' סימן ס"ח ובמנחת פתים).

להלכה - בשני המקרים נאמנים השליחים לומר שנתכוונו לקנות לעצמם, שיאמרו 'קים לי' כשיטת הנתיבות דיש מיגו דיכלו לומר שכלל לא נשלחו.

כמו כן, במקרה הראשון אינו בכלל הרמאין שהרי חלוקה זו נחשבת כמציאה, ואף במקרה השני ג"כ אינו רמאי. לא מיעביא לדברי הנתיבות דהוי מקח בזול וכנ"ל, אלא הוא הדין אף לשאר הפוסקים. שונה המציאות בנידון דידן כיון שאין דעת המשלח סומכת עליו בהחלט שיקנה בעבורו, שהרי מעשים שבכל יום שלבסוף לא מביאים מעבר לים דברים שנתבקשו ואין למשלח אפילו לא תרעומת בהבנה שיביאו רק אם לא יהא עבורם טורח רב.

קרקע שנמצאה חסרה במידה

תשובה

הדין הוא שטעות במחיר המקח הרי היא בכלל 'אונאה', שבה יכול המתאנה לתבוע אונאתו רק עד זמן מסויים (בכדי שיראה לתגר או לקרובו. סי' רכז סעי' ז). אך במקח שנמצא חסר, ואפילו דבר מועט, הקונה יכול לחזור בו לעולם (סי' רלב סעי' א, בית יוסף שם, וסמ"ע ס"ק ב, וסי' ריח ס"ק כז, ועי' נתיב"מ סי' קפב ס"ק ח).

אמנם, במקח שנמצא חסר, אין ללוקח אלא טענת מקח טעות, והיינו שביכלתו לבטל את המקח, אך אינו יכול לתבוע מהמוכר לפצותו בכסף כפי מה שנחסר מהמקח, והמוכר יכול לומר לו או שתקבל עליך את חסרון המקח, או שתחזיר לי את המקח ואחזיר לך את הדמים, כי אני לא הסכמתי למכרו בפחות ממחיר זה (סי' רלב סעי' ד, אבל ראה בית יוסף וחי' רעק"א בדעת הרשב"א), וזה בשונה מ'אונאה', שאם היא בערך שוות מהמקח, המתאנה יכול רק לתבוע אונאתו בדמים, ולא לבטל את המקח (סי' רכז סעי' ב).

והנה, באופן שיש למתאנה זכות לבטל את המקח, דעת רבינו יונה שגם המאנה יכול לבטל את המקח, שכיון שמתסתר שהמתאנה לא יסיים, ממילא זה נחשב שהמקח לא נגמר (וכן פסק הרמ"א בס' סי' רכז סעי' ד, אבל עיי"ש שדעת השו"ע אינה כן). אמנם, אם מחיר המקח התייקר, וגם מקח כזה שהוא חסר או שיש בו מום עולה יותר ממה ששילם עליו הקונה, אזי לכ"ע אין המאנה יכול לבטל את המקח משום שבאופן זה מסתבר שהמתאנה לא יבטל את המקח (סי' רכז סעי' יוסמ"ע ס"ק כא).

ולכן בנידון דידן, מאחר שמחיר הקרקע עלה, ומסתבר שהקונה לא ירצה לבטל את המקח, אזי אינך יכול לבטל את המקח אם הקונה לא יתבע זאת (ראה סמ"ע סי' רלב ס"ק יב, ומשפט שלום סי' קפב סעי' ח), אך מאידך, אינך חייב להוריד לו במחיר הקניה, ואם הוא לא ירצה לשלם את המחיר המלא, שיבטל מרצונו שלו את הרכישה.

והנה, באופן שיש למתאנה זכות לבטל את המקח, דעת רבינו יונה שגם המאנה יכול לבטל את המקח, שכיון שמתסתר שהמתאנה לא יסיים, ממילא זה נחשב שהמקח לא נגמר (וכן פסק הרמ"א בס' סי' רכז סעי' ד, אבל עיי"ש שדעת השו"ע אינה כן). אמנם, אם מחיר המקח התייקר, וגם מקח כזה שהוא חסר או שיש בו מום עולה יותר ממה ששילם עליו הקונה, אזי לכ"ע אין המאנה יכול לבטל את המקח משום שבאופן זה מסתבר שהמתאנה לא יבטל את המקח (סי' רכז סעי' יוסמ"ע ס"ק כא).

ולכן בנידון דידן, מאחר שמחיר הקרקע עלה, ומסתבר שהקונה לא ירצה לבטל את המקח, אזי אינך יכול לבטל את המקח אם הקונה לא יתבע זאת (ראה סמ"ע סי' רלב ס"ק יב, ומשפט שלום סי' קפב סעי' ח), אך מאידך, אינך חייב להוריד לו במחיר הקניה, ואם הוא לא ירצה לשלם את המחיר המלא, שיבטל מרצונו שלו את הרכישה.

ש"ו סעיף ה' וסי' שפ"ד סעיף ג'. [15] יש"ש ב"ק שם סי' כ"א, והובא בתוספות רע"א על המשניות שם. ונראה שזה כדעת הסוברים (הריב"א ב"מ סוף פרק ב', הרמב"ן שם פ"ב ב) שהמזיק לתועלת הבעלים וברשותו פטור מחיובי מזיק, שלכן אם השיקול דעת המקצועי הצדיק לסתור באופן זה, עשה כהוגן ופטור. ונראה שאם הבעה"ב אומר לו לסתור באופן שידוע לבנאי שיש בזה סיכון לגרום היזק חייב להודיע לו על כך, ואם לא עשה כן לא יכול לפטור עצמו בטענה שעשה כמו שצוה לו הבעה"ב. [16] קו"ש שם. [17] לפי הביאור בהערה 15, יש לדון בזה, דהא לפי הריב"א בכה"ג אינו בכלל אדם מועד לעולם. [18] ב"מ קי"ח ב' רש"י כולן, ובשיטה מקובצת בשם הראב"ד, סי' שפ"ד סעיף ד' וסמ"ע ס"ק ג' וערוך השולחן שפ"ד סעיף ד' ה'. ונראה שאינו דומה לשכר בנאי לסתור הכולל שכתב רבינו יונה שאם היו שכירי יום אף בעה"ב חייב כי סתירת כותל היא מלאכה שיכול לגרום היזק ובוזה אף הבעה"ב אחראי ליהרר שלא יארע היזק, אבל שימת האבן על הכותל אינו פעולה שצריך לחוש שמא יארע היזק אא"כ פשע הבנאי, ולכן כל האחריות על השכיר ובעה"ב פטור מכלום. ועיין באמרי הצבי ב"ק שם סוס"מ מ"ח שנשאר ע"ז בצ"ע.